

УДК 376.352.0:371.2

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-6\(36\)-1457-1470](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-6(36)-1457-1470)

Султанова Наталя Вікторівна доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Миколаївський університет кораблебудування імені адмірала Макарова; м. Миколаїв, <https://orcid.org/0000-0003-3510-4662>

Рогальська-Яблонська Інна Петрівна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти, Миколаївський університет кораблебудування імені адмірала Макарова; м. Миколаїв, <https://orcid.org/0000-0002-0970-7526>

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Статтю присвячено висвітленню корекційно-розвиткового потенціалу закладів освіти з інклюзивним навчанням у питанні формування у дітей з порушенням мовлення соціальної компетентності. Авторами проаналізовано та узагальнено теоретичні засади проблеми формування соціальної компетентності у дітей з особливими освітніми потребами, схарактеризовано особливості становлення основних соціальних навичок, вмінь у вихованців з різними мовленнєвими порушеннями та розкрито методологічні основи організації процесу формування соціальної компетентності у дітей з порушеннями мовлення в умовах інклюзивної освіти.

Розкрито взаємозв'язок мовлення, мислення, діяльності та соціального розвитку особистості через окремі провідні психологічні та педагогічні теорій.

Визначено ключові методологічні підходи (компетентнісний, особистісно-орієнтований, діяльнісний) та принципи формування соціальної компетентності у дітей з порушеннями мовлення в умовах інклюзивної освіти, зокрема такі, як принцип опори на позитивне підкріплення, принцип створення сприятливого соціального середовища, принцип інтеграції та інші.

Наголошено на тому, що підвищенню ефективності формування соціальної компетентності у дітей з порушеннями мовлення сприятиме необхідність комплексного, індивідуалізованого та діяльнісного підходу,

який може бути реалізований зусиллями міждисциплінарної команди фахівців в умовах сприятливого інклюзивного середовища.

Підкреслено на ролі співпраці з батьками дітей з порушеннями мовлення у формуванні їхньої соціальної компетентності та значущості створення адаптованого інклюзивного середовища як ключової умови для соціалізації вихованців.

Акцентовано на необхідності діагностики та моніторингу рівня сформованості соціальної компетентності дітей в умовах інклюзивної освіти.

Зроблено висновки щодо важливості створення цілісного підтримуючого середовища, скоординованої взаємодії всіх учасників освітнього процесу та формування толерантної атмосфери у дитячому колективі.

Ключові слова: соціальна компетентність, діти з порушенням мовлення, загальне недорозвинення мовлення, життєва компетентність, корекційно-розвитковий потенціал, принципи формування соціальної компетентності, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами.

Sultanova Natalia Viktorivna Doctor of Sciences in Pedagogy, Associate Professor, Professor, Department of Pedagogy and Educational Management, Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolaiv, tel.: (063) 755-03-36, <https://orcid.org/0000-0003-3510-4662>

Rohalska-Yablonska Inna Petrivna Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, Professor at the Department of Preschool Education, Admiral Makarov National University of Shipbuilding; Mykolaiv, <https://orcid.org/0000-0002-0970-7526>

FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE OF CHILDREN WITH SPEECH DISORDERS IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

Abstract. The article is dedicated to highlighting the corrective and developmental potential of inclusive educational institutions in the formation of social competence in children with speech disorders.

The authors have analyzed and summarized the theoretical foundations of the problem of forming social competence in children with special educational needs, characterized the specifics of the development of basic social skills and abilities in students with various speech impairments, and outlined the methodological foundations for organizing the process of forming social competence in children with speech disorders in an inclusive educational environment.

The interrelation between speech, thinking, activity, and the individual's social development is examined through the lens of prominent psychological and pedagogical theories.

Key methodological approaches (competence-based, person-centered, activity-based) and principles for fostering social competence in children with speech disorders in an inclusive educational setting are identified. These include, in particular, the principle of positive reinforcement, the principle of creating a supportive social environment, and the principle of integration, among others.

It is emphasized that enhancing the effectiveness of social competence formation in children with speech disorders requires a comprehensive, individualized, and activity-based approach, which can be implemented through the efforts of an interdisciplinary team of specialists within a supportive inclusive environment.

The role of collaboration with the parents of children with speech disorders in fostering their social competence is underscored, along with the significance of creating an adapted inclusive environment as a key condition for the students' socialization.

The necessity of diagnosing and monitoring the level of social competence formation in children within an inclusive educational setting is accentuated.

Conclusions are drawn regarding the importance of creating a holistic supportive environment, coordinated interaction among all participants of the educational process, and fostering a tolerant atmosphere within the peer group.

Keywords: social competence, children with speech disorders, general speech underdevelopment, life competence, corrective and developmental potential, principles of social competence formation, inclusive education, children with special educational needs.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми дослідження, представленої у даній статті, зумовлена двома ключовими тенденціями сучасної української освіти: по-перше, поширенням та затребуваністю інклюзивних практик, що вимагає створення спеціальних педагогічних умов для успішної соціалізації всіх дітей, і, по-друге, зростанням кількості дітей з особливими потребами та, зокрема, з порушеннями мовлення, для яких формування соціальної компетентності є особливо складним завданням.

Як відомо, мовленнєві порушення часто призводять до труднощів у комунікації, встановленні контактів з однолітками, розумінні соціальних ситуацій та адекватному вираженні власних думок і почуттів. Це, у свою чергу, може спричинити соціальну ізоляцію, невпевненість у собі, проблеми з поведінкою та перешкоджати повноцінній інтеграції дитини в освітнє середовище та суспільство в цілому.

У контексті інклюзивної освіти проблема формування соціальної компетентності у дітей з порушеннями мовлення набуває особливої гостроти, адже успішність інклюзії залежить не лише від академічних досягнень дитини, але й від її здатності ефективно взаємодіяти з однолітками та вихователями й педагогами, брати участь у спільній діяльності та почуватися комфортно в колективі однолітків.

Відтак, виникає нагальна потреба в науковому обґрунтуванні та розробці цілеспрямованих педагогічних технологій, методик та умов, які б сприяли розвитку соціальних навичок у цієї категорії дітей саме в умовах інклюзивного освітнього простору. Отже, пошук ефективних шляхів формування соціальної компетентності є не лише важливим завданням педагогічної науки, але й ключовою умовою реалізації принципів гуманізму та рівних можливостей в українській освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Хоча проблема компетентнісного підходу в освіті активно досліджується в українській педагогіці та психології, питання сутності, змісту та структури соціальної компетентності все ще потребує глибшого вивчення. На сьогодні бракує цілісної концепції та конкретних методик її формування. Особливо гостро ця проблема постає стосовно дітей з порушеннями мовлення, оскільки цей напрям є відносно новим і найменш дослідженим у вітчизняній науці.

Так, проблема формування соціальної компетентності дітей з порушеннями розвитку та мовлення, зокрема, більшою мірою висвітлена в контексті інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами та порушеннями мовлення, зокрема, в працях О. Гноєвської, І. Мартиненко, О. Мартинчук, К. Піменової, В. Погребняка, О. Позднякової, В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремета, Н. Ярмоли та ін.

Методологічні засади корекційно-розвиткової та реабілітаційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах закладу інклюзивної освіти розкрито у наукових дослідженнях та методичних розробках таких авторів як: Г. Блеч, В. Бондар, І. Зазюн, С. Колупаєва, Т. Кудярьської, В. Ляшенко, І. Мартиненко, В. Погребняк, Ю. Рібцун, О. Савченко, В. Синьов, С. Федоренко, Н. Чепелевої та ін.

Цінним надбанням у розрізі проблематики статті є дослідження проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів з порушеннями мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища Р. Павлюка та М. Ситник, а також напрацювання В. Погребняка стосовно аналізу включення дітей з порушеннями мовлення в інклюзивну освіту й дослідження О. Позднякової щодо формування соціальної компетентності учнів з обмеженими можливостями здоров'я засобами проєктної діяльності.

Незважаючи на те, що в останнє десятиліття тема формування різних видів компетентностей, вмінь та навичок дітей з ООП знаходиться в центрі наукових досліджень, все ж багато проблем формування соціальної компетентності у дітей з порушеннями мовлення залишаються до кінця не дослідженими.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз та розкрити методологічні засади процесу формування соціальної компетентності у дітей з порушеннями мовлення в умовах інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу.

Сучасні тенденції вітчизняної освіти передбачають формування у дітей соціально значущого рівня життєвої компетентності. Це включає набуття знань і навичок, які сприяють успішній адаптації у соціуму та повноцінному та успішному життю в суспільстві.

Питання «компетентності дітей» та проблематика формування різних її видів є об'єктом дослідження низки вітчизняних вчених й практиків освіти. Сам термін «компетентність» передбачає «набуту у процесі навчання, інтегровану здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці» [3].

Для дітей дошкільного та раннього шкільного віку першою стає життєва компетентність, яку ми трактуємо як інтегровану якість особистості, що охоплює не лише академічні знання, але й практичні вміння, навички самообслуговування, здатність орієнтуватися в повсякденних ситуаціях, приймати рішення, нести відповідальність за свої вчинки та адаптуватися до змін. Вагомий внесок у дослідження шляхів формування життєвої компетентності особистості, передовсім у навчально-виховному процесі, зробили такі вчені, як І. Єрмаков, Л. Сохань, М. Степаненко, В. Циба та інші.

Так, А. Мудрик трактує дефініцію життєвої компетентності особистості як «складний комплекс знань, умінь та життєвого досвіду, необхідних для вирішення життєвих завдань і продуктивного самоздійснення, самореалізації, самовираження й самовдосконалення» [6].

У дітей з інвалідністю одним із перших, хто розкриває проблему формування життєвої компетентності «як умову, необхідну для дотримання існуючих у суспільстві цінностей, прав та норм поведінки; як розвинену здатність самореалізації найважливіших фізичних і психічних якостей; як духовно-практичний досвід, який може бути успішно освоєний у процесі ранньої соціальної реабілітації» [4, С. 9] є В.Ляшенко.

Для дитини же з особливими освітніми потребами розвиток цих навичок є фундаментом для майбутньої незалежності, професійної самореалізації та особистого благополуччя, дозволяючи їй максимально реалізувати свій потенціал, незважаючи на наявні обмеження.

Проте, невід'ємною та однією з ключових складових життєвої компетентності є її соціальна складова, а саме, соціальна компетентність. Вона виступає інструментом для її реалізації і є «інтегрованою здатністю особистості, що включає в себе розмаїття підкомпетентностей, або ключові компетентності, які забезпечують ефективне функціонування особистості в соціумі» [6]. Адже здатність до самостійного життя неможлива без вміння ефективно взаємодіяти з іншими людьми, розуміти соціальні норми, будувати стосунки, співпрацювати та вирішувати конфлікти. Саме тому, формуючи життєву компетентність, особливу увагу необхідно приділяти розвитку соціальних навичок. Без них навіть найвищий рівень знань чи побутових умінь не дозволить дитині повноцінно інтегруватися в соціум, знайти своє місце в колективі та відчувати себе його повноправним членом.

Таким чином, формування соціальної компетентності стає центральним завданням, від успішного вирішення якого безпосередньо залежить загальний рівень життєвої компетентності та успішність соціалізації дитини з особливими освітніми потребами.

Визначаємо соціальну компетентність як інтегративну якість особистості, що базується на сукупності знань, умінь, навичок та особистісних якостей, і дозволяє дитині ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми та успішно адаптуватися в соціумі.

Для дітей із особливими освітніми потребами соціальна компетентність передбачає «готовність до сприймання сучасних інформаційних повідомлень засобами новітніх технічних видів приладів, уміння вибудувати власну поведінку в середовищі поєднаної реальності (реальному і віртуальному просторі) відповідно до соціальних норм і суспільних цінностей оточуючого середовища» [5]

Неабиякої значущості набуває проблема формування соціальної компетентності саме у дітей з порушеннями мовлення, адже «мовленнєві дефекти зменшують можливість вільного спілкування дитини з іншими людьми. Усвідомлення власної мовленнєвої недостатності викликає негативні емоційні стани: почуття соціальної неповноцінності, страх мовлення, постійні переживання. Все це перешкоджає правильному формуванню пізнавальних процесів, ускладнює засвоєння читання, письма...» [7]. Як наслідок є порушення сфери комунікації та поведінки, ігнорування або нерозуміння соціальних норм та правил, проблеми у роботі в команді та співпраці, труднощі з емоційною саморегуляцією, невпевненість і собі, соціальна тривожність та порушення провідної діяльності та соціалізації зокрема.

З огляду на це, соціальна компетентність має складну структуру взаємозалежних компонентів. Так, за дослідженнями А. Колупасової, соціальна

компетентність дітей з особливими потребами включає когнітивний компонент, що передбачає знання дитиною власного «Я», основних соціальних ролей, норм взаємодії та засобів комунікації. Важливим є мотиваційно-інформаційний складник, який проявляється через ініціативність, емоційно-пізнавальне ставлення до оточуючих, вибір еталонів поведінки та наполегливість. У свою чергу, поведінково-діяльнісний складник відповідає за здатність до самоорганізації та самоконтролю. Комунікативний складник охоплює вміння дитини здійснювати самопрезентацію, встановлювати стосунки та проявляти толерантність у спілкуванні. Нарешті, інформаційно-рефлексивний складник поєднує вміння оцінювати власні та чужі вчинки, вербалізувати плани дій, аналізувати ефективність спільної діяльності та самостійно працювати з інформацією [2].

Ми виділяємо такі важливі компоненти соціальної компетентності як когнітивний (знання соціальних норм, правил поведінки, розуміння емоцій та намірів інших людей), емоційний (здатність до емпатії, саморегуляції, управління власними емоціями) та поведінковий (володіння навичками комунікації, співпраці, асертивної поведінки, конструктивного вирішення конфліктів). Отже, соціальна компетентність є не просто набором окремих навичок, а цілісною системою, що забезпечує здатність особистості гнучко та адекватно застосовувати свої соціальні знання та вміння у різноманітних життєвих ситуаціях для досягнення власних цілей та підтримки гармонійних стосунків з оточенням.

Проте, для дітей з порушеннями мовлення формування соціальної компетентності набуває ще більш особливої значущості, оскільки мовлення є ключовим інструментом соціальної взаємодії. Труднощі у вербальному вираженні думок, потреб та емоцій часто стають бар'єром для встановлення контакту з однолітками, призводять до непорозумінь, фрустрації та, як наслідок, до соціальної ізоляції. Така дитина може уникати спілкування, боячись бути незрозумілою або висміяною, що негативно впливає на її самооцінку, формує невпевненість у собі та обмежує можливості для набуття необхідного соціального досвіду. Відтак, цілеспрямована робота з розвитку соціальних навичок стає не просто додатковим освітнім завданням, а критично важливим компенсаторним механізмом, що дозволяє дитині долати комунікативні бар'єри та почуватися повноцінним членом дитячого колективу.

В умовах інклюзивної освіти, де діти з порушеннями мовлення навчаються поруч з нормотиповими однолітками, проблема формування соціальної компетентності постає ще гостріше. Саме інклюзивне середовище, з одного боку, створює ідеальні умови для соціалізації, а з іншого – може посилювати відчуття соціальної невдачі, якщо дитина не володіє

необхідними навичками для взаємодії. Отже, сформована соціальна компетентність дозволяє дитині з порушеннями мовлення не лише успішно брати участь у спільній навчальній та ігровій діяльності, але й ефективно використовувати невербальні засоби спілкування, розуміти соціальні правила, адекватно реагувати на поведінку інших та конструктивно вирішувати конфліктні ситуації.

Таким чином, розвиток соціальної компетентності є запорукою успішної інтеграції дитини в освітній простір, сприяє налагодженню позитивних стосунків з однолітками та вчителями і є фундаментальною умовою її гармонійного особистісного розвитку.

Формування соціальної компетентності у дітей з порушеннями мовлення є складним, багатогранним процесом, що потребує глибокого теоретичного обґрунтування та науково виважених методологічних підходів. Теоретичною основою цього процесу є положення провідних психологічних та педагогічних теорій, які розкривають взаємозв'язок мовлення, мислення, діяльності та соціального розвитку особистості.

Так, фундаментальною для розуміння теоретичних засад розкриття проблеми формування соціальної компетентності у дітей з порушеннями мовлення, на нашу думку, є культурно-історична теорія Л. Виготського. Вона наголошує на єдності розвитку мовлення та соціальної взаємодії. Враховуючи, що Л. Виготський розглядав мовлення не лише як засіб комунікації, але і як інструмент мислення та регуляції поведінки, розуміємо вплив порушення мовленнєвого розвитку на становлення вищих психічних функцій у дитини та, як наслідок, на її здатність до соціальної адаптації.

Не менш значущою у поясненні формування соціальних навичок, а відтак й компетентності у дітей з особливими потребами та відповідно мовленнєвими порушеннями є теорія соціального наочіння А. Бандури, яка пояснює, що значна частина соціальних навичок засвоюється через спостереження, імітацію та моделювання поведінки інших. Проте, діти з порушеннями мовлення можуть відчувати труднощі з імітацією вербальних патернів поведінки або можуть бути виключені з груп однолітків, де відбувається активне соціальне наочіння. Тому методологія роботи з формування соціальної компетентності у таких дітей має включати створення ситуацій, де дитина може спостерігати за позитивними моделями соціальної поведінки та отримувати підтримку при спробах їх відтворення.

На основі зазначених теоретичних положень можемо визначити ключові методологічні підходи та принципи формування соціальної компетентності у дітей з порушеннями мовлення в умовах інклюзивної освіти. Так, серед таких підходів виділяємо компетентнісний, який акцентує увагу не на засвоєнні окремих знань і вмінь, а на формуванні цілісної

здатності (компетентності) застосовувати їх у реальних життєвих ситуаціях для вирішення соціальних завдань, особистісно-орієнтований підхід, що передбачає визнання унікальності кожної дитини, врахування її індивідуальних особливостей, потреб, інтересів та рівня розвитку, та діяльнісний, що реалізується через організацію різних видів діяльності (ігрової, навчальної, комунікативної, творчої), в процесі яких дитина практично засвоює соціальні норми та моделі поведінки. Разом із цим у працях вітчизняних вчених можна зустріти й інші не менш значущі методологічні підходи у формуванні соціальної компетентності, такі як-от, міждисциплінарний та комунікативний підходи.

Ключовими принципами забезпечення процесу формування соціальної компетентності дітей з порушеннями мовлення вважаємо принцип системності та комплексності, адже вплив на виховання має охоплювати всі компоненти соціальної компетентності, такі, наприклад, як когнітивний, емоційний, поведінковий, а також здійснюватися системно, а не епізодично. Заохочення та підтримка будь-яких, навіть найменших, успіхів дитини у соціальній взаємодії для підвищення її мотивації та впевненості у собі передбачається дотриманням принципу опори на позитивне підкріплення у процесі формування соціальної компетентності. Проте, не менш важливим є принцип створення сприятливого соціального середовища, який передбачає, що організацію в інклюзивному закладі освіти атмосфери довіри, взаємоповаги та толерантності, де кожна дитина почувається безпечно та прийнятою. Дотримання цих принципів й врахування теоретичних й методологічних засад формування соціальної компетентності у дітей з порушеннями мовлення обґрунтовують необхідність комплексного, індивідуалізованого та діяльнісного підходу, який може бути реалізований зусиллями міждисциплінарної команди фахівців в умовах сприятливого інклюзивного середовища.

Про важливість спеціальної підготовки висококваліфікованих фахівців у інклюзивному закладі освіти наголошує В. Погребняк, що розкриває умови успішності навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в інклюзивному закладі дошкільної освіти. Серед останніх дослідницею підкреслено також «використання різнопланової психолого-педагогічної та корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми з порушеннями мовлення», яка «повинна будуватися з урахуванням стану порушення мовлення, типу, часу виникнення, індивідуальних можливостей дитини» [8].

Проте, у процесі формування соціальної компетентності педагогічні фахівці можуть зустрітися з низкою специфічних проблем, ігнорування яких сприятиме гальмуванню досягненню мети. Так, під час роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями треба враховувати ризики вторинних

емоційних та поведінкових проблем, адже мовленнєві труднощі майже завжди провокують супутні проблеми: низьку самооцінку, високу тривожність, страх спілкування, соціальну ізоляцію. Дитина може реагувати на свої невдачі агресією, плачем, замкнутістю або протестною поведінкою. Тому фахівець має бути готовим працювати не лише з комунікативними навичками, а й з усім спектром емоційних переживань дитини. До того ж вихователь чи вчитель може зустрінутися з опором та уникненням виконання дітьми завдань та участі останніх у дидактичних іграх. Слід підкреслити також про необхідність працювати з усім соціальним оточенням, адже неможливо сформувати соціальну компетентність дитини, працюючи лише з нею ізольовано. Робота з дітьми, які мають комплексні проблеми, вимагає значних емоційних ресурсів. Отже фахівець має бути готовим до цього та, звісно, компетентним.

Вищеописані виклики та високі вимоги до фахівця, який працює над формуванням соціальної компетентності у дітей з порушеннями мовлення, недвозначно вказують на недостатність вузькоспрямованого, ізольованого підходу та нагальну необхідність використання комплексного, системного впливу. Адже проблема несформованості соціальної компетентності у таких дітей ніколи не є суто мовленнєвою. Це складне інтегративне утворення, де тісно переплетені комунікативні, емоційні, поведінкові та особистісні труднощі. Тому спроба вирішити її, працюючи лише над корекцією звуковимови чи збагаченням словника, є апріорі неефективною. Саме тому комплексний підхід є не просто бажаним, а єдино можливим шляхом до успіху.

Враховуючи, що комплексний підхід зміщує акцент з простого накопичення знань, умінь та навичок на формування у дитини здатності (компетентності) успішно застосовувати їх у реальних соціальних ситуаціях, він поєднує різноманітні методи, форми та засоби.

Виходячи із багатокомпонентності структури соціальної компетентності виділяємо декілька рівнів методів. Так, для формування когнітивного компоненту соціальної компетентності ефективними будуть читання та аналіз художньої літератури, розгляд та обговорення сюжетних картин та ілюстрацій, аналіз зображених соціальних ситуацій, емоційного стану персонажів, прогнозування наслідків їхніх дій та інші. З метою формування емоційного компоненту соціальної компетентності дітей з порушеннями мовлення доречним буде застосування арт-терапевтичних методів, технік саморегуляції та релаксації, методів моделювання поведінки, що передбачають демонстрацію вчителем початкових класів або вихователем у закладі дошкільної освіти емоційно адекватної поведінки з метою формування саморегуляції дітей тощо. Для формування поведінкового компоненту та безпосередньо соціальних навичок й вмінь дітей, що у сукупності з іншими

складовими сприяють становленню їхньої соціальної компетентності, ефективними стануть методи ролівої гри, драматизації, методи позитивного підкріплення та проблемні ситуації й їх розв'язання.

Формувати соціальну компетентність дітей з порушеннями мовлення можна різними розповсюдженими й доступними в системі інклюзивної освіти засобами. Серед ефективних – ігрові, арт-терапевтичні та технічні засоби навчання.

Л. Токарук акцентує увагу на ефективності під час формування соціальної компетентності у дітей з особливими потребами на засобах ІКТ [7]. Проте, ефективність формування соціальної компетентності у дітей з порушеннями мовлення досягається не використанням якогось одного методу чи засобу, а їх системним, комплексним та варіативним застосуванням у різних формах організації роботи, з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини.

У формуванні соціальної компетентності вихованців з порушеннями мовлення немаловажливою є співпраця педагога з батьками та безпосередньо сім'я, роль якої не можна не дооцінювати. Адже, «саме в сім'ї формуються первинні передумови морально-людських цінностей, норм поведінки, характер взаємовідносин між людьми У родині діти наслідують дорослих, орієнтуються на їхні соціальні та моральні установи, що відграє вирішальне значення у розвитку дитини з порушеннями мовлення в інклюзивному закладі дошкільної освіти» [8]. Проте батьки часто, намагаючись захистити дитину від можливих невдач, створюють гіперопіку, що обмежує її соціальний досвід, або, навпаки, висувають завищені вимоги, фокусуючись лише на корекції мовлення, а не на соціальному розвитку. Такі типові помилки батьківського виховання слід враховувати та по можливості усувати для ефективного розвитку соціальної компетентності їхніх дітей. Отже, створення єдиного корекційно-розвиткового простору «заклад освіти» – «сім'я», різні форми залучення батьків до освітнього процесу, такі як батьківські тренінги, спільні заходи та індивідуальні консультації у комплексному та системному застосуванні сприятимуть досягненню успіху дитини в соціально-компетентнісному становленні.

Ще одним важливим напрямом формування соціальної компетентності дітей є аналіз специфіки створення адаптивного інклюзивного середовища, адже недостатньо просто помістити дитину з порушеннями мовлення в колектив нормотипових однолітків.

Напрямки адаптивного освітнього середовища для дітей з інтелектуальними порушеннями розкриває Н. Ярмола, проте вони цілком підходять й до нашої категорії вихованців з порушеннями мовлення. Серед ефективних, на наш погляд, є «реалізація освітнього і корекційного процесів;

формування соціальних якостей особистості, які забезпечують соціальну адаптацію в соціумі; надання можливостей якісного навчання учнів і різнобічного їх розвитку» та інші [10].

Необхідно цілеспрямовано працювати над створенням атмосфери прийняття, толерантності та взаємоповаги. Проведення «уроків доброти», ігор та тренінгів на згуртування, використання проектної діяльності для організації співпраці дітей сприятиме формуванню толерантної та психологічно безпечної атмосфери в колективі, де кожна дитина, незалежно від її особливостей, почуватиметься прийнятою та цінною.

Відносній цілісності розкриття проблеми формування соціальної компетентності дітей з порушеннями мовлення сприятиме підсилення уваги в статті на питаннях діагностики та моніторингу рівня сформованості соціальної компетентності. Для виявлення вихідного рівня та оцінки ефективності застосованих методів у роботі з дитиною слід використовувати валідні діагностичні методики, серед яких соціометрія, проєктивні методики, адаптовані для дітей з мовленнєвими порушеннями, опитувальники для батьків й педагогічних фахівців та інші. Моніторинг розвитку соціальної компетентності дітей продемонстрував би динаміку розвитку їхніх соціальних навичок та дозволив би своєчасно скоригувати індивідуальну програму роботи фахівців, що є важливим аспектом доказової педагогічної практики.

Таким чином, формування соціальної компетентності у дітей з порушеннями мовлення в умовах інклюзивної освіти є невід'ємною складовою їх успішної соціалізації та особистісного розвитку, що вимагає системного, науково обґрунтованого та комплексного підходу. Враховуючи на проведені дослідження, приходимо до висновків, що проблема полягає не стільки у самому мовленнєвому дефекті дітей, скільки в його вторинному впливі на комунікативну активність, самооцінку та здатність дитини до взаємодії, що у сукупності можуть призводити до соціальної ізоляції та гальмуванню розвитку їхньої соціальної компетентності. Ефективне вирішення завдання формування соціальної компетентності дітей з порушеннями мовлення ґрунтується на синтезі як теоретичних засад, так й реалізації ключових методологічних підходів – компетентнісного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного. Застосування різноманітних методів, форм та засобів роботи дозволяє цілеспрямовано розвивати всі компоненти соціальної компетентності: від знань про соціальні норми до практичних навичок конструктивного спілкування та емоційної саморегуляції. Запорукою успіху процесу формування соціальної компетентності дітей є створення цілісного підтримуючого середовища в умовах інклюзивного закладу та скоординованої взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Література:

1. Інклюзивне навчання: організаційне, змістове та методичне забезпечення: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 236 с.
2. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. К. : Видав. група "АТОПОЛ", 2011.
3. Кремень В. Г. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України. К. : Юрінком Інтер, 2008.
4. Ляшенко В. І. Формування життєвої компетентності дітей-інвалідів у центрах ранньої соціальної реабілітації : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.05. Луганськ, 2005. 19 с.
5. Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. Креативна педагогіка. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся», 2016. Вип. 11. 97–108.
6. Мудрик А. Б. Соціальна компетентність особистості: постановка проблеми і теоретичні аспекти дослідження. Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту. 2011. № 6 (37). С. 37–40.
7. Павлюк Р. О., Ситник М. С. Формування соціальної компетентності молодших школярів з порушеннями мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища : матеріали the 12th International scientific and practical conference «Innovations and prospects in modern science», Stockholm, Sweden, november 20-22, 2023. С. 465–469. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47792/> (дата звернення: 18.05.2025).
8. Погребняк В. О. Аналіз стану включення дітей з порушеннями мовлення в інклюзивну освіту. Науковий часопис. 2017. № 44. С. 52-58. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series19.2023.44.08> (дата звернення: 16.06.2025).
9. Токарук Л. Формування соціальної компетентності у дітей із особливими освітніми потребами засобами ІКТ. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота. 1(6)/2020. С. 42–46.
10. Ярмола, Н. . (2021). Формування соціальної компетентності дітей з інтелектуальними порушеннями . Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови., 1(16), 393–409.

References:

1. Inklyuzyvne navchannya: orhanizatsiyne, zmistove ta metodychne zabezpechennya: navchal'no-metodychnyy posibnyk [Inclusive education: organizational, content and methodological support: a study guide]. Kam'yanets'-Podil's'kyu : Kam'yanets'-Podil's'kyu natsional'nyu universytet imeni Ivana Ohiyenka, 2015. 236 s. [in Ukrainian].
2. Kolupayeva A. A. Dity z osoblyvymy osvitimy potrebamy ta orhanizatsiya yikh navchannya [Children with special educational needs and the organization of their education]. Kyuyiv : Vydavnycha hrupa "ATOPOL", 2011. [in Ukrainian].
3. Kremen' V. H. Encyklopediya osvity [Encyclopedia of Education]. Akademiya pedahohichnykh nauk Ukrayiny. Kyuyiv : Yurinkom Inter, 2008. [in Ukrainian].
4. Lyashenko V. I. Formuvannya zhyt'tyevoyi kompetentnosti ditey-invalidiv u tsestrakh rann'oyi sotsial'noyi reabilitatsiyi [Formation of life competence of children with disabilities in centers of early social rehabilitation] (Avtoreferat dysertatsiyi kandydata pedahohichnykh nauk). Luhans'k, 2005. 19 s. [in Ukrainian].
5. Marushchak O. M. Ponyattya kompetentnosti u pedahohichniy diyal'nosti [The

concept of competence in pedagogical activity]. *Kreatyvna pedahohika*. Akademiya mizhnarodnoho spivrobotnytstva z kreatyvnoyi pedahohiky «Polissya», 2016. Issue 11, pp. 97–108. [in Ukrainian].

6. Mudryk A. B. Sotsial'na kompetentnist' osobystosti: postanovka problemy i teoretychni aspekty doslidzhennya [Social competence of the individual: problem statement and theoretical aspects of research]. *Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu*. 2011. No. 6 (37), pp. 37–40. [in Ukrainian].

7. Pavlyuk R. O., & Sytnyk M. S. Formuvannya sotsial'noyi kompetentnosti molodshykh shkolyariv z porushennyamy movlennya v umovakh inklyuzyvnoho osvith'oho seredovyscha [Formation of social competence of junior schoolchildren with speech disorders in an inclusive educational environment]. *Innovations and prospects in modern science: Proceedings of the 12th International scientific and practical conference (Stockholm, Sweden, November 20-22, 2023)*, pp. 465–469. Available at: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47792/> [Accessed 18 May 2025]. [in Ukrainian].

8. Pohrebnyak V. O. Analiz stanu vklyuchennya ditey z porushennyamy movlennya v inklyuzyvnu osvitu [Analysis of the state of inclusion of children with speech disorders in inclusive education]. *Naukovyy chasopys*. 2017. No. 44, pp. 52-58. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series19.2023.44.08> [Accessed 16 June 2025]. [in Ukr].

9. Tokaruk L. Formuvannya sotsial'noyi kompetentnosti u ditey iz osoblyvymy osvitnimy potrebamy zasobamy IKT [Formation of social competence in children with special educational needs by means of ICT]. *Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Sotsial'na robota. 2020. No. 1(6), pp. 42–46. [in Ukrainian].

10. Yarmola N. Formuvannya sotsial'noyi kompetentnosti ditey z intelektual'nymy porushennyamy [Formation of social competence of children with intellectual disabilities]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shlyakhy rozbudovy*. 2021. Vol. 1, No. 16, pp. 393–409. [in Ukrainian].